

Nye fællesskaber i Sæby sogn i 1880'erne

Landsbyliv og foreningsdannelse

Af Berit Anita Larsen og Henny Tønner Pedersen

I 1888 blev husmand og postsætter Rasmus Peter Olsen (1854-1941) valgt ind i sognerådet i Sæby sogn nord for Roskilde. Samtidig blev der valgt en arbejdsmand, en hjulmand og en skrædder. Hvad der skete i det lille landbrugsdominerede sogn i årene op til valget, fortæller Rasmus Peter Olsen om i sine dagbøger, som han skrev fra 1869 til kort tid før sin død i 1941.

Dagbogen giver beretningen om, hvordan foreningstiden kom til landsbyen Sæby. Den gængse opfattelse er, at det var gårdejerne, der sad på både den politiske og den kulturelle magt i landbosamfundene i slutningen af 1800-tallet, den politiske magt via sognerådene og den kulturelle dominans via de mange nye foreningsdannelse. Vi er vant til at tænke på skytteforeninger, foredragsforeninger, ungdomsforeninger og andre kulturelle tiltag på landet som udløbere af den grundtvigianske, gårdmandsdominerede bevægelse. Rasmus Peter Olsens dagbog giver et andet billede, som kan være medvirkende til, at eftertiden får et mere nuanceret syn på tiden og vise, at foreningerne ikke altid var et spejlbillede af det i løbet af 1800-tallet mere og mere klasseopdelte landsbysamfund.

Landsbyen Sæby

Landsbyen Sæby er beliggende i den nordligste del af det nuværende Roskilde Amt i Bramsnæs Kommune på den sydlige del af halvøen Horns Herred mellem Roskilde Fjord og Isefjord. Indtil retsplejelovens ikrafttræden i 1919 var halvøen administrativt delt i Horns Herred i nord og Voldborg Herred i syd. Sæby lagde navn til Sæby Sogn, som dannede én sognekommune med Gjershøj Sogn. Byens kirke tilhørte ejeren af godset Krabbesholm, som lå i nabosognet Gjershøj (1).

Geheimekonferensråd Nicolai Abraham Holten (1775-1850) købte i 1810 Krabbesholm Gods med tilhørende fæstegårde i Sæby og Gjershøj.

I løbet af 40 år blev Holten egnens store velgører, og landskabet bærer i dag stadig præg af hans indsats. Fæstegårdene blev istandsat, og han fik bønderne til at anlægge haver og stengærder og plante træer ved gårdene. I 1830 anlagde Holten Krabbesholm Skov, som ligeledes blev omgivet af et stengærde. Samme år byggede han Sæby Skole, som var en meget stor og flot bygning efter datidens forhold. Den fungerede som skole både for Sæby og Gjershøj Sogne. De jordløse husmænd i Sæby havde mistet deres græsningsret på det tidligere fællesejede overdrev ved udskiftningen i begyndelsen af 1800-tallet. De fik derfor tildelt små jordlodder i udkanten af byens jorder, og Holten lod opføre en række små huse til dem, i dag kendt som Holtensminde eller Sæby Huse. I sin dagbog kalder Rasmus Peter Olsen dem slet og ret for Husene (2).

Sæby er i dag en meget velbevaret landsby, hvor man stadig kan se Holtens stengærder omkring de gamle huse og gårde. Den statelige skolebygning, hvor Rasmus Peter Olsen gik i skole, fungerede som skole for Sæby og Gjershøj indtil 1969. I dag huser bygningen Bramsnæs Museum og Arkiv. Holtensminde/Sæby Huse ligger næsten uberørt af tiden. Når man i dag besøger landsbyen Sæby og dens omegn, føler man sig hensat til 1800-tallet, og det er derfor ikke svært at sætte sig ind i Rasmus Peter Olsens univers.

Rasmus Peter Olsens dagbog

Da Rasmus Peter begyndte at skrive dagbog i 1869, var han kun 15 år, og han fortsatte med at føre daglige optegnelser lige til sin død i 1941 (3). Dagbogen giver således eftertiden en enestående mulighed for at følge hele hans voksenliv dag for dag. Han gav hver dag først en kort beskrivelse af vind og vejr. Derefter skrev han gennem alle årene om de aktiviteter, der foregik på ejendommen. Han skrev kort og præcist om, hvilke arbejdsopgaver der blev udført af hvem og ofte på hvilken tid af dagen, det foregik. Dagbogen handler næsten udelukkende om mændenes arbejde; det var kun undtagelsesvis, at han beskrev moderens og søsterens gøremål.

Optegnelserne om det sociale liv er i de første år lige så ordknappe, som de øvrige dagbogsnotater. Navnene på familiens gæster blev omhyggeligt noteret, men det er sjældent, at han fortæller om anledningen til besøget, eller om folk kom til spisning, kaffebord, eller de bare kiggede indenfor. Det samme gælder, når han selv eller familien var på besøg. I løbet af årene blev han mere fortællende og begyndte at beskrive forskellige begivenheder og de nærmere omstændigheder omkring dem. Det skete, når en begivenhed var særlig underholdende eller betydningsfuld. Ellers er Rasmus Peter Olsens dagbog i lighed med andre bondedagbøger fra samme periode registrerende og ikke reflekterende. Han skrev oftest i dagligdags talesprog og

Udsigt over Sæby gadekær. Den gamle skole, som geheimekonferensråd N.A. Holten lod bygge i 1830, ligger til højre. (Eget foto).

tit dialektalt. Når en begivenhed var særlig betydningsfuld, f.eks. i forbindelse med valg eller vigtige tillidsposter, skrev han i et mere højtideligt sprog.

Bjarne Stoklund påpeger i sin bog om bondedagbøger, at selvom det kan være svært at afdække, hvad dagbogsskriveren tænker og føler, er man alligevel ikke helt afskåret fra at få indblik i hans kulturelle normer og vurderinger, som han i vid udstrækning må have delt med de mennesker, han levede iblandt (4). Disse ting fortælles indirekte gennem valget af det, der er blevet noteret, af de begivenheder og handlinger dagbogsskriveren har fundet vigtige.

Gennem sin dagbog har Rasmus Peter Olsen givet eftertiden et levende billede af dagliglivet i landsbyen Sæby. Samtidig indskrev han sin egen historie i den politiske situation i landet og i de samfundsændringer, der skete i løbet af de år, dagbogen strækker sig over. Han var en almindelig husmandssøn, som på mange områder fik et ualmindeligt liv. Men selvfølgelig var han ikke helt almindelig, alene det, at han skrev dagbog, gør ham til noget særligt (5). I denne artikel vil hovedvægten blive lagt på de to årtier 1870'erne og 80'erne, d.v.s. alle Rasmus Peter Olsens ungdomsår, hvor han fandt sin egen identitet og udviklede sig fra dreng til ansvarlig voksen mand med mange tillidshverv.

Arven fra Rasmus Peter

Fortællinger om et menneskes livsforløb skabes både med ord og ting. Fortællinger kan således være såvel skrevne erindringer som samlinger af genstande, folk har gemt. Ting er »overfyldt« med betydning, de rummer både privat betydning og har et sentimentalt indhold (6).

Rasmus Peter Olsen har ikke alene efterladt sit store dagbogsmateriale til eftertiden. I 1930 skænkede han Roskilde Museum en større mængde møbler og andre genstande fra sit hjem. Hertil kom en del genstande og arkivalier fra dødsboet i 1941. I alt drejer det sig om næsten 100 protokolnumre (7). Rasmus Peters fortælling om sit liv er altså ikke kun dagbogen, men i lige så høj grad de genstande, han valgte at skænke Roskilde Museum. Han har bevidst valgt, hvilket billede han ville give eftertiden af sig selv. Dette billede viser fra starten en særdeles aktiv og ambitiøs husmandssøn.

Husmandsfamilien fra Sæby

Begge Rasmus Peters forældre kommer fra Sæby. Faderen Ole Rasmussen blev født i 1821 og giftede sig i 1842 med den 5 år ældre Ane Marie Jensdatter. Året efter i 1843 fik de datteren Ane Kirstine, og i 1847 blev Jens Peter født. Rasmus Peter kom som efternøleren i 1854 (8).

I januar 1869, da Rasmus Peter begynder at skrive dagbog, arbejdede både han og broderen hjemme på faderens ejendom. Ole Rasmussen virkede også som tømrer. Det drejede sig især om opsætning og reparation af trævandpumper/vandposte. Desuden tog han ud og slagtede for andre, og han vartede op, når bønderne havde bal eller andre fester. Om moderen også hjalp til på gårdene, det fortæller dagbogen ikke. Moderens daglige arbejde bliver slet ikke nævnt, derimod står der, når hun var i kirke, på familiebesøg, til bryllup, barsel eller begravelse.

Rasmus Peter skrev 9. januar 1869: *Var her Barsel med Anna*. Denne lille sætning dækker over søsteren Ane Kirstines fødsel af sit kærlighedsbarn. I dagbogen nævnes det aldrig, at Anna var søsterens barn, det kunne lige så godt have været en tjenestepige, der havde født. Barnefaderen var seminarist Ole Petersen fra Glim (9), som senere blev lærer på Ondløse Skole ved Holbæk (10). Anna døde af difteritis 11/8-1875 og blev begravet på morfaderens fødselsdag 15/8-1875. Det er de rent praktiske ting omkring dødsfaldet og begravelsen, som Rasmus Peter beskæftiger sig med i dagbogen – og stadig kun de ting, der vedrører mændenes verden. Hvem der hjalp dem med fjedervogn og med at grave graven, og hvem der bar kisten. Hvordan den lille piges død har berørt familien rent følelsesmæssigt – især moderen

til barnet – står der intet om. Da Rasmus Peter året efter aftjente sin værnepligt i København, kom følelserne til udtryk i et fødselsdagsbrev til faderen:

I Anledning af at det er Jeres Geburtsdag i morgen den 15de August vil jeg sende Eder disse faa Linier, som min Lykønskning til Eder skjønt den Dag er bleven til en Sorgens Dag saa vil jeg dog haabe at der er Taalmodighed tilstede, da det jo er Livets Gang.

Ane Kirstine giftede sig aldrig, men boede resten af sit liv i barndoms-hjemmet.

Ifølge folketællingen fra 1870 arbejdede broderen Jens Peter på det tidspunkt som karl hos sin morbror Jens Hartvig, som havde en større fæstegård i Sæby. I midten af 70'erne kom han hjem på faderens ejendom igen. Dagbogen fortæller ikke, hvornår broderen kom hjem, men lige så stille indgår han igen i de daglige optegnelser om arbejdets gang. I folketællingen fra 1880 er Jens Peter opført som gårdbestyrer for morbroderens unge enke Marie. Hun kom som tjenestepige på gården, mens Jens Peter også tjente der, og blev som knapt 24-årig gift med den 50 år ældre Jens Hartvig i 1875, men blev enke allerede i 1879. Man kan kun gisne om, at der måske har været et erotisk drama, hvor begge mænd forelskede sig i Marie. Gården og Jens Hartvig vandt, og Jens Peter flyttede hjem til sine forældre igen. Det virker i hvert tilfælde påfaldende, at ingen fra Ole Rasmussens familie var med til brylluppet 20. februar 1875, selvom de to familier tilsyneladende altid havde været tæt forbundne. Jens Hartvig havde været forlover ved Ole Rasmussen og Ane Maries bryllup, ligeledes stod han fadder til alle deres tre børn, og senere til lille Anna (11). Rasmus Peter skrev i sin dagbog på bryllupsdagen:... *for lyder har Morbroder og Marie Bryllup i Frederiks-sund*. Intet andet. Ved Annas begravelse i august samme år som brylluppet i februar var Marie og Jens Hartvig ikke til stede. Noget kunne tyde på, at der var ufred mellem familierne. Det kunne være et jalousidrama mellem Jens Peter og Jens Hartvig.

Ved Jens Hartvigs død i 1879 var præsten så venlig at skrive et kort levnedsløb om afdøde, og derved oprulles den gammelkendte historie, at man erhvervede jord ved at gifte sig med en enke. Jens Hartvig blev født i 1801. Som ung var han smed, men som 35-årig giftede han sig i 1836 med en 47-årig gårdmandsenke, der manglede en til at drive gården. Det var godt nok kun en fæstegård, men den må have haft en vis størrelse, for ved folketællingen i 1870 var der ialt 6 tjenestefolk. I 1863 blev Jens Hartvig enke-mand som 62-årig, og det kan undre, at han først 12 år senere fandt en ny brud i den unge Marie. Hun var (måske) forelsket i husmandssønnen Jens Peter, der kun var 28 år, men muligheden for at blive gårdmandskone trak

mere. Da Marie allerede 4 år senere blev enke, var det hende, som manglede en til at drive gården. Det var let at sende bud efter sin tidligere kæreste, og Jens Peter blev bestyrer. For eftertiden er det uforståeligt, at parret først giftede sig 17 år efter i 1896, når det fremgår af broderens dagbog op gennem 1880'erne, at de faktisk levede som ægtepar. Rasmus Peter omtaler ofte Marie som *Jens Peters Marie*. Ingen er dog i tvivl om ejerforholdet til gården, for det hedder altid *op hos Marie* og ikke *op hos Jens Peter*.

Rasmus Peter selv har hverken ulykkelige kærlighedsforhold, uægte børn, forsmåede elskere eller unge enker i sit kølvand. I hvert tilfælde holder han det for sig selv; han ønsker ikke, at eftertiden skal kende den del af hans liv. Under alle omstændigheder forbliver han ugift hele sit liv.

Ejendommen

Familiens hus havde matrikelnummer 30 og lå midt i Sæby by omgivet af gamle gårde og kun et stenkast fra gadekæret og Holtens skolebygning. Der var en temmelig stor grund til huset, da der både var køkkenhave, en del grantræer og en lille mølle. Den tilhørende jord lå ved Lillemosen ca. en kilometer uden for byen mod Krabbesholm. Her lå en udstykning med mange små jordlodder – et resultat af landbrugsreformerne og udskiftningen i begyndelsen af århundredet. Jorden havde et areal på 6 tønder og 7 1/4 skæppe – hartkorn var opgjort til 1 tønne, 4 skæpper, 2 fjerdingkar og 2/4 album (12).

Ole Rasmussen var fæstehusmand under Krabbesholm, indtil han i 1855 købte ejendommen af godsejeren (13). I 1856 var forsikringssummen på 800 rigsdaler, men i 1869 var denne forhøjet til 1000 rigsdaler, da der i mellemtiden var opført en ekstra længe. Ejendommen var opført i bindingsværk med stråtag (14).

Efter Ole Rasmussens død i 1882 drev Rasmus Peter ejendommen for sin mor og overtog endelig fødestedet ved moderens død i 1895. Det blev i 1896 tinglyst, at søsteren fik fribolig resten af sine dage. Rasmus Peter udvidede

Et udsnit af et kort over Sæbye og Gjerslø Pastorat. Det er tegnet og udgivet af Severin Sterm i midten af 1800-tallet, da han var landvæsenskommissær og landinspektør i København. Et mere præcist årstal er ikke angivet. Vi har med et lille kryds markeret, hvor Rasmus Peter Olsens hus lå i landsbyen. Ligeledes har vi markeret, hvor matrikelnummer 30 og 26 er. Numrene fra 41 til 49 er Sæby Huse, og numrene 80a og 80b er Krabbesholm Skov. Landsbyens marker går ned til Roskilde Fjord til højre. Det originale kort findes på Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm.

husmandsbruget, så det til sidst blev beskattet som en mindre gård. Ved folketællingen i 1901 fremgår det, at han havde erhvervet matrikelnummer 26, som havde et areal på 10 tønder og 2 1/2 skæppe.

Landmand

Siden faderens tid havde korndyrkning været den vigtigste produktion på ejendommen; desuden tog man til Roskilde og solgte flæsk og smør på markedet. Op gennem 70'erne var det de tre søskende, der tog sig af markeds-salget. Søsteren Ane Kirstine deltog ligeledes i markarbejdet. Efter faderens død, og efter at broderen Jens Peter var flyttet over til Marie, fik Rasmus Peter en ung karl til hjælp, og Ane Kirstine deltog ikke mere i det udendørs arbejde. Der blev nu startet et større opdræt af fedekalve. I 1889 var Rasmus Peter en gang om måneden i Roskilde med fedekalve, som blev sendt videre til København. Det tyder også på, at svineproduktionen blev opprioriteret, da han en gang havde flæsk med fra 4 svin og en anden gang fra 3 svin, der også sendtes videre til hovedstaden.

En tur i februar 1889 blev meget dramatisk. Det havde været frost og sne et stykke tid, men alligevel skulle Rasmus Peter til Roskilde med flæsket fra tre svin, der var blevet slagtet dagen før. Vejret lød ellers heller ikke godt for torsdag d. 14. februar:

Graadt, Sne og stærk SnefØi SSV. S. Storm, Frost mod Aften TØe. Kjørte jeg til Roskilde med Flæsket, som skulde sendes til Kjøbenhavn, men Toget var standset, men blev aabnet igjen Kl. 7 Aften og saa tog jeg med til Kjøbenhavn, da jeg ikke turde kjøre hjem, thi da jeg kjørte op kjørte jeg istaa hen paa Lyndby Mark og der knak en Skajle og saa kjørte jeg istaa ved Kornerup Mølle og maatte spende fra ca 50 Alen inde i Driven og trak Øget ned hos Mølleren og der var 3 Mand paa Veien og hjalp mig at kaste fra Vognen da den stod i til Fodingen, saa vi fik vendt den og jeg hentede Øget og kjørte tilbage og ind over et Stk Pløiejord ned til Broen og kjørte saa igjemmen de øvrige Driver til Roskilde.

Rasmus Peter skriver ikke noget om, hvad han gjorde af hest og vogn i Roskilde, eller hvor han sov om natten. Næste dag spiste han frokost i København hos Peter Jensen, som familien kom meget sammen med. Derefter kom beretningen om hjemturen:

Banen var blevet standset, saavidt jeg veed, ved at de havde kastet Sneen ind paa det syndre Spor og ind paa det nordre, saa Flæsket kom ikke ind om Formd og jeg kom først ud 1 3/4 kom til Roskilde 3 1/2 og hjem Kl 7.

Jens Peter kom kjørende ud at møde mig ved Lyndby, da de ikke vidste hvor jeg var blevet af, da jeg ikke var pyntet og jeg kunde jo ikke faa Bud hjem.

Der er ikke noget at sige til, at denne oplevelse har været så stærk, at Rasmus Peter gik bort fra den korte, knappe form og blev mere fortællende. Selvom han ikke beskriver sine egne følelser, da han stred sig igennem uvejret, så indrømmer han dog, at han var så bange, at han »ikke turde kjøre hjem«. Der kommer også følelser med i beretningen, da han fortæller om familiens nervøsitet. Han bruger godt nok ikke store ord, men man får alligevel en fornemmelse af angsten. Der var gået halvandet døgn, siden han tog afsted. De vidste overhovedet ikke, hvor han var. Det var et frygteligt vejr, og der kunne være sket alt muligt. Han kunne ikke ringe hjem eller få bud på anden måde. Da han ikke »var pyntet«, var der grænser for, hvor han kunne tage hen. Man kan forestille sig, at moderen har sendt Ane Kirstine op til Jens Peter, for et eller andet måtte der gøres, og broderen lovede så at køre ud og lede efter Rasmus Peter. Heldigvis skete der ikke noget, og eftertiden kan kun spørge: Hvorfor i alverden kørte manden ud i det vejr? Flæsket kunne jo sagtens holde sig i frostvejret.

Håndværker

Rasmus Peter havde lært håndværket som tømrer og postsætter af sin far, og han fortsatte også faderens virksomhed på dette område. Han reparerede og satte nye trævandposte op i hele Voldborg Herred med enkelte afstikkere til Frederikssund i nord og Lejre i syd. Han havde især meget postarbejde på Krabbesholm Gods, og det var i Krabbesholm Skov, han hentede det meste af træet til vandpostene. Træstammerne skulle først ligge et stykke tid i Lillemosen for enden af ejendommens marker, inden de blev kørt hjem og ud-boret. *Lægge Træ i Mosen og hente Træ op fra Mosen* er sætninger, der gentages mange gange i dagbogen. Det var nødvendigt at være flere om dette arbejde. 8/11-1889 er noteret: *Var Peter, Chr Jørgen og Gabriel her og vi kørte Posttræer hjem fra Mosen og borede dem.* Peter var tilsyneladende en ældre daglejer, som Rasmus Peter havde »arvet« fra sin far. Chr. Jørgen var en anden yngre husmand fra Sæby, og Gabriel var fisker (15). De var begge Rasmus Peters venner, og man hjalp altid hinanden, hvis det var muligt. At Rasmus Peter regnede arbejdet med postene som sit vigtigste job, viser folketællingen fra 1890, hvor han som »Tællingskommisær« optalte befolkningen i det område, hvor han selv boede. På optællingslisten titulerede han sig selv som »Postsætter« og ikke jordbestyrer, som det var almindeligt i lignende situationer.

Rasmus Peter var også møllebygger. I mange år arbejdede han på at forbedre de vandmøller, som blev brugt til at pumpe vand op af jorden nærmest Lillemosen. Eller som han selv udtrykte det: *male vand ud af mosen*. I faderens tid havde de også en mølle både på marken og hjemme i haven, men Rasmus Peter opprioriterede møllearbejdet. I 1889 havde han sikkert lavet en ny konstruktion, for søndag den 28. april kom præsten sammen med sin kone og to piger for at se den:

Eftermd malede jeg 8 Tons Vand ud. Var Præsten (Momme) Frue og 2 Frøkeners med derude at se, og saa havde de en Hund med og Vingerne ramte den saa de maatte nok slaa den ihjel.

Det er jo en skrækkelig, tragisk historie, han med få ord får fortalt. 11. oktober samme år: *Var Smeden omkring at syne Maskiner, her første Gang at syne Møllerne*. Når det var første gang, møllerne blev synet, kunne det godt tyde på, at der var tale om en ny slags mølle. I hvert fald prøvede Rasmus Peter forgæves i 1896 at få patent på en ny møllekonstruktion (16).

Vejen til sognerådet

Ved sognerådsmødet 5. januar 1889 konstituerede det nye sogneråd i Sæby sig og valgte, hvem der skulle have de forskellige tillidsposter. Sognerådet bestod af ni medlemmer, hvoraf de fire havde været på valg 28. november 1888.

Før 1908 var der åben afstemning til sognerådene, d.v.s. at når der skulle vælges fire medlemmer, angav de fremmødte vælgere til valgprotokollen navnene på de fire personer, de ønskede valgt. Valgprotokollerne indeholder derfor både navnene på vælgerne og de personer, de stemte på (17).

Valget den 28. november 1888 må have rystet de gamle gårdmandsslægter, som sad på de fem pladser, der ikke var på valg. Rasmus Peter noterede valgresultatet og delte linierne på nedenstående måde, så det stod tydeligt:

*...var jeg til Sogneraadvalg hen i Skolen, og
Anders Peter Sørensen Giershøj fik 97 St.
Peder Larsen Biltris 90 St.
Skrædder Chr Nielsen Sæby Huse 66 St.
og jeg blev valgt med 63 Stemmer
derefter havde Forpagter Øst 44 St.
de øvrige spredte der var mødt 110 af 149*

I folketællingen fra 1890 fremgår det, at Anders Peter Sørensen var arbejdsmand, og Peder Larsen var hjulmand. Forpagter Øst blev ikke indvalgt.

Det må nærmest have været en revolution, at en postsætter, en skrædder, en arbejdsmand og en hylmand blev medlem af sognerådet, men desværre har Rasmus Peter ikke nogen bemærkninger til det. Ved det konstituerende møde den 5. januar 1889 blev posterne fordelt, så de nye medlemmer kom til at arbejde sammen med de gamle i de forskellige hverv. Rasmus Peter fik »Kjørselsprotocollen« sammen med gårdmand Ole Larsen. Det var nok det mindst vigtige job, men han blev jo også valgt med de færreste stemmer. Til sognerådsformand blev valgt den 32-årige gårdmandssøn Jens Peter Jensen, som blev indvalgt i sognerådet ved forrige valg. Måske var han et kompromis mellem de fire nyvalgte medlemmer og de fire »gamle« gårdejere.

Spørgsmålet er, hvordan Rasmus Peter Olsen havde opnået den anseelse og position i sognet, der skulle til, for at folk ville stemme på ham til sognerådsvalget – udover at han har været der, da tiden var moden til at få »almindelige« mennesker ind i byens råd.

For at få klarhed over hvilke udadvendte aktiviteter Rasmus Peter Olsen har haft – udover hans beskæftigelse med at tage rundt og bore posttræ – har det været nødvendigt at se på, hvilke oplysninger han kommer med i dagbogen om sin omgangskreds. Hvilke gilder, foreningsaktiviteter, politisk virksomhed og andre møder har han deltaget i op til sognerådsvalget? Hvilke begivenheder har han fundet det værd at skrive ned?

Sociale relationer

I dagbogens første år er familiens sociale aktiviteter præget af, at forældrene tilsyneladende ikke har haft nogen særlig stor omgangskreds. Muligvis var Ole Rasmussen og Ane Marie ikke så udadvendte, og slægten spillede en stor rolle i deres omgang med andre mennesker, både socialt og arbejdsmæssigt. Det fremgår af dagbogen, at slægtens medlemmer hjalp hinanden meget. I de tilfælde, hvor familiemedlemmer er nævnt ved navn og ikke kun som »farbroder«, »morbroder« o.s.v., har det været muligt at identificere disse ved hjælp af folketællinger og kirkebøger.

Som vi senere vil påvise, så var der en social differentiering i det lille sogn, men Rasmus Peters familie har nok stået med et ben i hver lejr, for slægten består af folk fra alle samfundslag: gårdmænd, husmænd, håndværkere og arbejdsfolk. Det samme gælder vennekredsen, som Rasmus Peter udbyggede gennem årene til et stort socialt netværk.

Indirekte fortæller dagbogen, at der har været en vis emigration fra landsbyen til hovedstaden, da Rasmus Peters familie har en forholdsvis stor vennekreds i København. To notater fra 1889 viser variationen og den geografiske spredning i omgangskredsen.

22/9: *Moders Fødselsdag, var Anders Phillipsens Kone, Peter Matros og*

Motiv fra Sæby med et af de gamle stengærder. (Eget foto).

Jens og en Værtshusholder fra København her. Det skal indskydes, at Anders Phillipsen var tømrer. 1/10: Var Grethe fra Frederikssund og Seilmagerens Datter København og den gamle Jordemoder her.

Traditionelle landsbygilder

Det er først efter endt militærtjeneste i somrene 1876, -77 og -78, at Rasmus Peter begyndte at deltage i (eller skrive om) de forskellige fester i sognet. Der var flest fester om efteråret, hvor det startede 29. september med *Mikkelsgilde*, som var høstfest og skiftedag for tjenestefolk. Derpå fulgte *Jagt- og Gåsebal* i oktober og *Ornebal* i november, når byens orne blev flyttet fra en gård til en anden. Desuden nævner dagbogen *Pølsegilde*, *Punchegilde*, *Pigegilde*, *Skovgilde* og *Steengilde*. Andre gange står der bare: *Bal hos Ferdinand*. Det var ikke ualmindeligt, at Rasmus Peter dagen efter et bal skrev: *Kom fra Bal 7 1/2 Morgen*.

Ferdinand Roed er i folketællingen 1890 opført som glarmester, men mange af byens gilder blev holdt hos ham, så han må have haft et større lokale, man kunne benytte, da byen ikke havde noget forsamlingshus. Den 19/2-1886 var der et møde på skolen om at bygge et forsamlingshus, men det blev ikke ført ud i livet.

Hver sommer i juni eller juli var der fest i den nærliggende Ryegårdsskov, men dagbogen kommer ikke nærmere ind på, om det var en fest med politiske undertoner. Et typisk notat fra 20/6-1882: *...og saa kjørte jeg til Fest i Ryegaardsskov. 21/6: Kom hjem fra Fest Kl 4 Morgen.*

Fastelavnstiden har været festlig i Sæby, selv med Rasmus Peters ordknappe stil kan man fornemme løjerne. Samtidig giver dagbogens beskrivelse af disse dage et billede af den sociale differentiering i sognet, hvor bønder og husmænd ikke festede sammen. Fastelavnsfesterne beskrives fra 1878 til 1885. Om festerne holdt op på det tidspunkt, eller Rasmus Peter bare ikke deltog mere, det vides naturligvis ikke. I 1882 blev der festet i næsten en uge.

Søndag den 19/2: *Fastelavn. Var Husmændene udskavte og ude hos Udflytterne.*

Mandag den 20/2: *Var Sæby Husmænd og Karlene og Gjershøi Husmænd og Karle her i Byen. Sæby Husmændene havde Gilde op hos Ferdinand.*

Tirsdag den 21/2: *Var Karlene udpyntede og havde Gilde nede hos Lars Christian i Thorsmose.*

Onsdag den 22/2: *Var vi (Klubben) udskavte og ridende i Gjershøi og Biltris og saa slog vi Katten ad Tønden. Aften havde vi Bal op hos Ferdinand.*

Fredag den 24/2: *Aften havde Bønderne Bal op hos Ferdinand.*

Lørdag den 25/2: *Var Bønderne udskavte og slog Katten ad Tønden*

Mådeholdsforeningen

Når Rasmus Peter skrev »Klubben«, var det hans almindelige betegnelse for Mådeholdsforeningen, som han var blevet medlem af i 1877. Vejen til magt og indflydelse i samfundet blev i slutningen af 1800-tallet ofte banet ved hjælp af foreningerne (18). Nu var Mådeholdsforeningen måske ikke ligefrem vejen til magt og indflydelse, selvom det aldrig bliver helt klart, hvilket formål klubben havde, og hvad medlemmerne foretog sig, når der ikke var fest eller generalforsamling.

Navnet *Mådeholdsforeningen* er et tvetydigt ord. Måske var foreningen opstået som en protest mod de udskjelser, der normalt foregik ved byens gilder. En anden tese kan være, at navnet er dybt ironisk. Når man læser dagbogen, hælder man mest til den sidste antagelse, for der var bestemt intet mådehold i længden af festerne. Det normale var, at Rasmus Peter kom hjem mellem kl. 6 og 9 næste formiddag, når der havde været klubbal – hvis han husker rigtigt. Den 30/1-1883: *...sagde Ferdinand vor Klub ud*, så det kunne tyde på, at det ikke gik helt stille af. Derefter blev alle møder og fester holdt hos Jens Peters Marie. Ikke før fem år senere den 29/4-1888 tog Ferdinand klubben til nåde igen.

Dagbogen fortæller intet om de almindelige klubaftener, der står bare: *Aften var i Klubben* eller kun *i Klub*. Både i 1882 og 1887 var foreningen på skovtur til den naturskønne Herthadal, hvor der blev holdt mange politiske og folkelige møder. 12/6-1887: *Havde vi (Maadeholdsforeningen) Skovtur i Herthadalen og der var stor Folkefest imellem 12 og 15.000 Mennesker*. Foreningen havde generalforsamling hvert år i november eller december, hvor der blev valgt ny bestyrelse på tre medlemmer for ét år. Rasmus Peter nævner navnene på bestyrelsen hvert år, og deraf fremgår det, at man ikke kunne genvælges før om to år. Allerede i 1879 blev han selv formand, og derefter blev han genvalgt hvert andet år – dog ikke altid til formand.

Vi har prøvet at efterspore bestyrelsesmedlemmernes navne i folketællingerne fra henholdsvis 1880 og 1890 for måske at få en antydning af, hvilke slags mennesker der var medlemmer. Det viste sig hurtigt, at det drejede sig om et bredt udsnit af sognets unge mænd – på tværs af sociale skel. Der var både karle og gårdmandssønner, både bagerens sønner og karl, husmandssønner og en søn af en arbejdsmand. Rasmus Peters bror Jens Peter blev aldrig medlem af bestyrelsen, selvom han og Marie lagde lokale til foreningen.

Blev Mådeholdsforeningen stiftet som en protest mod den sociale lagdeling i sognet, hvor hver gruppe f.eks. holdt sin egen fastelavnsfest? De unge mænd ville have lov til at være sammen, uanset hvilken stilling deres fader havde. Derfor dannede de deres egen gruppe og holdt deres egne fester. Måske. Hvis denne tese holder, så har Mådeholdsforeningen alligevel været »vejen til magt og indflydelse« for nogle. Det er da ikke utænkeligt, at foreningens medlemmer har været med til at stemme en postsætter, en skrædder, en arbejdsmand og en hjulmand ind i sognerådet i 1888. I 1889 nævnes foreningen ikke med ét ord i dagbogen, men da har Rasmus Peter også haft travlt med sognerådsarbejdet. Måske var han blevet for gammel – måske kunne man som en af magthaverne ikke være medlem.

Skytteforeningen

Sæby havde som mange andre landbosamfund en skytteforening, og Rasmus Peter var naturligvis medlem. Han nævner foreningen første gang i 1873, og i de følgende tre år i sommerhalvåret var han til skydning næsten hver søndag. I 1876 og -77, da han var soldat i sommerhalvåret, skriver han naturligt nok intet om skytteforeningen. Den 22/2-1878 er noteret: *Skytteforeningen blev opløst* – intet om hvorfor.

Den politiske situation i Danmark i 1880'erne bevirkede, at der kom gang

i skytteforeningerne igen. Den mangeårige strid mellem Estrups Højreregering og partiet Venstre kulminerede i 1877, da Estrup udstedte en provisorisk finanslov med henvisning til Grundlovens § 25, hvor kongen »i særdeles påtrængende tilfælde« kunne udstede provisoriske love, og blussede for alvor op i 1885. Det skrøbelige folkestyre standede i våde. Folketingets flertal bestående af Venstre blev i realiteten sat ud af kraft, og ministeriet Estrup regerede på provisoriske finanslove fra 1885-94. Der var indre stridigheder i partiet Venstre, men rundt om i landet samledes folk til politiske protestmøder. Mange af de venstredominerede skytteforeninger blev omdannet til *Riffelforeninger*, selvom de blev forbudt (19).

Den landspolitiske situation og forfatningskampen nåede også ud til Sæby. Søndag den 8/3-1885 skrev Rasmus Peter: *...henimod Aften var jeg kjørende i Kynderløse til Riffelmøde. Hans Hendriks Jørgen og Niels Larsens Chr. kjørte med og vi meldte os ind. Niels Nielsen fra Lund ved Præstøe og Skolelærer Jensen fra Kamstrup talte.* Det er helt klart, at der var tale om et politisk møde; det drejede sig ikke mere om bare at lære at skyde. Det er værd at bemærke, at Rasmus Peters to følgesvende også var medlemmer af Mådeholdsforeningen. Herefter gik det slag i slag. Den 29/3-85 var der skyttegeneralforsamling på Lindenberg Kro. Den 2/4-85 blev der dannet en ny skytteforening i Sæby. *Aften var jeg hen til Peder Hansen til Folkevæbningsmøde (Riffelmøde) Niels Nielsen fra Lund og Redaktør O. Petersen Roeskilde talte. Og vi fik dannet en Forening og jeg blev valgt til Formand,* skrev Rasmus Peter. Han var samtidig medlem af Mådeholdsforeningens bestyrelse. Den 14/4-85 kørte 6 mand fra Sæby til Roskilde *...til Generalforsamling for Gl. Roeskilde Amts Skytteforening. Vi (venstre) seirede.* Rasmus Peter lægger altså heller ikke selv skjul på, at det drejede sig om politik.

På Grundlovsdagen samme år var *begge klubforeninger* med til en afsløring af et minde for Frederik VII, grundlovens fader. Rasmus Peter læste en tale op, som redaktør Petersen fra Roskilde havde skrevet, og skolelæreren kom med sangbøger. Festen bagefter blev holdt oppe hos Marie og varede til kl. tre om natten. Mindesmærket findes ikke mere, men Rasmus Peter gemte det meste af sit liv et billede af Frederik VII (20). I løbet af sommeren 1885 var han til skydning flere gange, men man har en klar fornemmelse af, at det er det organisatoriske, han interesserede sig mest for. Søndag den 26/7-85: *Var jeg kjørende med Niels Larsens og Hans Hendriks med flere til Skyttefest i Herthadalen.* I 1886 var der fest i Herthadalen to gange. Den ene gang var til grundlovsfest med ca. 10.000 deltagere. Derefter nævnes skytteforeningen ikke mere i dagbogen, men Rasmus Peter fortsatte med at gå til andre møder.

Fremskridtsforeningen

Fredag den 8/1-1886 blev der stiftet en Fremskridtsforening i Sæby. Rasmus Peter nævner navnene på den nye forenings bestyrelse, og det er kendte navne fra enten Mådeholdsforeningen eller Skytteforeningen – altså både karle, gårdmands- og husmandssønner. Nogle var medlem af flere bestyrelser på én gang. Han kom ikke selv i bestyrelsen denne gang, men han havde jo også hænderne fulde med de to andre foreninger. Der blev valgt ny bestyrelse hvert år, og to år efter i 1888 blev han Fremskridtsforeningens formand.

Foreningstiden var rigtigt kommet til Sæby Sogn. Det var landsbysamfundets unge, der førte an, i det man kan kalde en kulturrevolution, hvor de ikke bare stiltiende accepterede den plads i det sociale hierarki, hvor de var født. De gik ud og skabte nye fællesskaber i landboernes liv.

Fremskridtsforeningen var en forening, hvor medlemmerne ved forskellige foredrag fik oplysning om samfundet. Der nævnes bl.a. forhenværende folketingsmand Lars Jørgensen og højskolelærer N. Johansen. At der også blev spillet dilettant, viser et program fra Fremskridtsforeningens Dilettantforestilling 25/1-1891, fra Rasmus Peters dødsbo. Man skulle tro, at behovet for fester blev dækket ind af Mådeholdsforeningen, og dagbogen nævner heller ikke noget om fester i årene 1886, -87 og -88. At det også kunne gå vildt til i Fremskridtsforeningen viser notaterne for 5/3 og 6/3-1889. Tirsdag den 5/3: *Fremskridtsforeningen havde Vædeløb vi løb hver 300 Al. Aften blev der sendt Bud efter Piger og vi dansede til Kl 10.* Det var jo tidligt at holde op, så de fortsatte næste dag. Onsdag den 6/3 skrev Rasmus Peter: *Aften havde vi Bal i Fremskridtsforeningen op hos Ferdinand (jeg havde Købmandens Marie med) Hans Jørgensens Stine var ogsaa dernede men blev syg og laa inde i Sovekammeret og saa maatte hun nok ud af Vindduet og kom og fødte en Dreng.* Måske var det den oplevelse, der gjorde, at han ikke fulgte det op med købmandens Marie.

At foreningsmedlemmerne både kunne drille hinanden og blive uvenner, viser en episode fra 4/1-1890:

Generalforsamling i Fremskridtsforeningen og jeg blev valgt til Formand. Jakob Frederiksen blev gal, han sad og sang (Jeg er Venstremand og jeg er Høiremand) og saa sagde jeg saa er du ogsaa en rigtig ræv. Men fornærmede ikke mig men blev uvenner med hele Forsamlingen.

Andre møder og foredrag

Sideløbende med foreningsmøderne tog Rasmus Peter og vennerne til en række foredrag og politiske møder både i Sæby og i de nærliggende lands-

byer. Nogle gange fortæller dagbogen ikke noget om indholdet af foredraget, der står bare: ...i Kyndeløse til Foredragsmøde af Pastor Henning Jensen eller ...Skolelærer Jensen fra Kamstrup holdt Foredrag. Der er mere kød på notatet 30/9-1885: ...til Foredrag i Kyndeløse (Dønnergaard og Alberti talte om Sparekassen (Bondestandens). Senere på året var Rasmus Peter til flere foredrag i Sæby og de omliggende landsbyer, hvor Dønnergaard talte om Bondestandens Sparekasse.

I løbet af 1886 og -87 blev det til flere politiske møder. 28/1-1887: *Var jeg kjørende hen ved Leire Station til Folketingsvalg. Grev Holstein Ledreborg blev valgt med 1224 Stemmer...(første gang jeg stemte).* Ingen er i tvivl om, at Rasmus Peter var stolt af at have fået stemmeret. Senere på året fik han lejlighed til at høre Grev Holstein tale ved et stort folkemøde.

Køgemødet

Grev Holstein: Dette er slutningen på Sommerens Møder, det største af dem alle. Udenfor Kjøbenhavn er der intet Sted i Danmark, hvor Højre tilnærmelsesvis vilde kunde tale til en saadan Forsamling. Naar vi samler Indtrykket af Møderne, saa er det dette: Vi vil ikke gaa paa Akkord om vor grundlovmæssige Ret (...) Den nuværende Regering har ikke tænkt paa andet end at bevare sin Magt. Den har forsømt alt, hvad det gælder om, forsømt Landets økonomiske Velfærd (...) Hvad vil vi Venstremænd? Vi vil bringe Orden herhjemme, vi vil være Ordenens Bevarere overfor det saakaldte konservative Ministerium... (Politiken, tirsdag den 2. august 1887).

Dette uddrag af Grev Holsteins tale ved et kæmpemøde på Ølbyås lige uden for Køge, søndag den 31. juli 1887, siger meget om den politiske situation i landet. Politiken havde lange spalter om folkemødet på forsiden både mandag og tirsdag, men referaterne er naturligvis ikke upartiske, da avisen var talerør for Venstres radikale fløj omkring Hørup, som også holdt en lang tale ved mødet.

Rasmus Peter skrev 31/7-1887: ...*Bagerens Jens, Smed Ole Jensen, Christoffer Christensen (:gårdejersøn forfatterens tilføjelse) og jeg leiede Niels Larsens Lars til at kjøre for os til Roeskilde og vi var i Kjøge, der var stort Fællesmøde paa Ølbyaas (og Fest) for Venstre. 5 store Dampskibe var seilende for Fagforeningerne, Kjøbenhavn, til Mødet antoges at være cirka 24.000. Da vi kom til Kjøge var det meget stærkt Regnveir, men ellers var det godt Veir indtil vi reiste hjem. Kom hjem henad 2 Nat.*

De fire mænd var typiske for de unge, politisk bevidste foreningsfolk fra

Sæby. Selvom man her får et forholdsvis langt referat fra turen, så ville det have været rart, hvis Rasmus Peter havde fortalt lige så meget om, hvad der skete på det store møde, som han fortalte om vejret. Her må Politiken komme til hjælp. Avisen bekræfter, at der var mindst *Nogle og tyve Tusinde* til mødet, men Rasmus Peter har sikkert også tallet fra en avis. Det var en meget lummer dag, men kl. 9.30 faldt en kraftig tordenbyge, så det har været på den tid, at vennerne kom til byen. Hele Køge var pyntet med blomster, flag, æresporte og bannere med slagord som: *Grundloven Leve, Enighed mellem Land og By* og *Velkommen til Staden ved Kampens og Sejrens Bugt*. Da de fem dampskibe kom fra København, blev de hilset med kannon-skud og hurraråb. Landboerne havde stillet 600 vogne til rådighed, så kvinder og ældre mænd kunne køre ud til festpladsen på Ølbyås. Vejen ud til åsen gik gennem godsejerens skov: *Men paa begge Sider af Vejen, ved den mindste Aabning i Krattet, var Lægte ved Lægte slaaet op: Spærret! Spærret!*

På festpladsen oppe på åsen var der foruden talerstole talrige beværtning- og spisetelte, og der var to dansegulve. Avisen giver et fyldigt referat af især – naturligvis – Hørups tale. Det var også en nødvendighed, for det var ifølge avisen nærmest umuligt at høre, hvad der blev sagt. Der var udkommanderet 20 københavnske politibetjente til at holde ro og orden, men der meldtes ikke om uroligheder af nogen art.

En travl mand

I 1887 begyndte Rasmus Peter at skrive om, at han var ude at taksere heste og ude med regninger i hesteassurancen. Det nævnes ikke, hvornår han blev taksationsmand, men 9/9-88 blev han genvalgt for et år. Han kom temmelig langt rundt, bl.a. var han flere gange i Lejre.

Der var åbenbart ikke den ting, som han ikke blev indblandet i. Når man har læst hans dagbog fra 1880'erne, virker det helt naturligt, at han blev valgt til sognerådet den 28/11-1888 – uden tvivl ved hjælp af foreningsvennerne. Han var dybt engageret i samfundet omkring sig og havde haft mange tillidsposter. At han også interesserede sig for samfundet udenfor Sæby, viser hans rejser til de politiske møder. Ingen kan være i tvivl om, at det drejer sig om en meget flittig mand, som sikkert har sparet på småskillingerne til dagligt, men ikke har været bange for at give dalerne ud ved særlige lejligheder. Den sidste udtalelse bliver bekræftet af udstillingsrejserne i 1888.

For at markere 100-året for stavnsbåndets ophævelse, 50-året for industriforeningens oprettelse og Christian IXs 25 års regeringsjubilæum var der i 1888 arrangeret en stor nordisk industri-, landbrugs- og kunstudstilling i

Nogle af de møbler, som Rasmus Peter Olsen forærede Roskilde Museum i 1930. Møblerne står på magasin på Bramsnæs Museum og Arkiv. (Eget foto).

København. Udstillingen vakte interesse også udenfor hovedstaden. 18/5-88 noterede Rasmus Peter: *Blev Udstillingen i Kjøbenhavn nok aabnet.* Få dage efter, den 24. maj, var hans søster inde og se udstillingen. Den 23. juni var tjenestekarlen Ludvig derinde. Ikke før 2. august fik Rasmus Peter selv tid til at tage på udstilling. Han rejste til København sammen med to venner, og de kom først hjem sent om aftenen den 4. august. De *logerede i Garder-gaarden*, og de var på udstilling alle tre dage. De besøgte også fælles venner og var i cirkus om aftenen 3. august. De har ikke været kedelige disse unge mennesker, og at det måske er gået livligt til, viser en bemærkning efter hjemkomsten: *Jeg var ikke rigtig rask hvilket mulig stammer fra at jeg faldt ved at springe af en Sporvogn og slog mig.* Søndag den 23. september var han igen inde på udstillingen sammen med sin bror og tre andre unge mænd.

Afslutning

Rasmus Peter Olsen har både med sin dagbog, men også gennem sine gaver til Roskilde Museum givet eftertiden et levende billede af livet i Sæby Sogn i sidste halvdel af 1800-tallet. De fleste af hans efterladte genstande stam-

mer fra forældrenes tid, og nogle kan dateres helt tilbage til 1700-tallet og peger dermed bagud til det gamle bondesamfund. Et udskrift fra Krabbesholm fra 1847 om »Ugedage og Hoveripenge« viser familiens rødder som fæstehusmænd. De fine møbler, festkysen med sølvnakke, sølvspænder, tintallerkener og meget mere fortæller, at det ikke drejede sig om en forarmet husmandsfamilie, men om mennesker der satte pris på at omgive sig med smukke ting – og som havde de økonomiske muligheder til det. Allerede som 22-årig fæstehusmand i 1843 stak Ole Rasmussen næsen i sky og købte et håndmalet lærredstapet fra godset Svanholm.

Dagbogen fortæller historien om en mand, der i allerhøjeste grad lever i nutiden. Rasmus Peter ville være med i alting og helst på én gang. Man følger hans udvikling fra en livlig ung karl, der ikke gik af vejen for en god fest, til den mere rolige voksne mand, der deltog aktivt i politik. Han var en særdeles driftig og flittig mand, der gennem et mindre jordbrug og sit arbejde som postsætter fik arbejdet sig op i landsbyens hierarki. Han udviklede sig til en aktiv, udadvendt og stolt mand, der har nydt så stor respekt i lokalsamfundet, at han blev valgt til sognerådet, hvor han sad fra 1888-94 og igen fra 1906-17; i perioder var han sognerådsformand. I denne artikel har vi lagt vægt på tiden op til hans første valg.

Både gennem sit engagement i det lokale foreningsliv og senere gennem sit mangeårige sognerådsarbejde var han med til at forme fremtiden for landsbysamfundet. Dagbogen nævner ikke noget om religiøse bevægelser i området. Rasmus Peter Olsen og hans progressive venner fra alle sociale miljøer klarede på så udmærket måde at være igangsættere indenfor foreningslivet – uden hjælp fra bønder med grundtvigiansk observans. Med Rasmus Peter Olsen kom nye tider til Sæby, nye fællesskaber blev skabt. Godsejer og gehejmekonferensråd N.A. Holten kom fra samfundets top og prægede egnen og dens udseende i første halvdel af 1800-tallet. Postsætter Olsen kom fra bunden og fortæller om mennesker og de levede erfaringer i sidste halvdel af århundredet.

Noter:

1 Alle oplysninger fra Trap Danmark 3. udgave. 2 Oplysningerne om N.A. Holten findes i en folder udgivet af Roskilde Amt: *Egnen omkring Gershøj*. Desuden i folderen: *I Holtens fodspor* fra Bramsnæs Museum og Arkiv. 3 Dagbøgerne opbevares på Roskilde Lokalhistoriske Arkiv sammen med andre dokumenter fra RPOs liv. Der er bl.a. en omfangsrig brevsamling på mere end 100 breve. 4 Stoklund, Bjarne 1980: 1800-årenes bondedagbøger. I: *Bonedagbøger – kilder til dagliglivets historie*. Etnologisk Forum, Brede. 5 Stoklund 1980:22. 6 Otto, Lene 1998: Biografi og subjektivitet. Upub. Ph.d.-afhandling. Etnologi, Københavns Universitet. 7 I dag befinder disse genstande sig på magasinerne på henholdsvis Roskilde Museum og Bramsnæs Museum og Arkiv, som er en afdeling under Roskilde Museum. 8 Data fra Sæby Sogns kirkebog. 9 Jf. Sæby Sogns kirkebog. 10 Ifølge et brev fra RPOs arkiv på Roskilde Lokalhistoriske Arkiv fra lærer Petersen til RPOs morbror. 11 Jf. Sæby Sogns kirkebog. 12 Jf. Skøde og panteprotokollen for Sæby Sogn under Voldborg Herred. 13 Ligeledes fra Skøde og pantepro-

tokollen for Sæby Sogn under Voldborg Herred. 14 Jf. Brandforsikringsprotokol for Sæby og Særløse for årene 1854-58 og for årene 1858-72 under Rye, Sonnerup, Sæby og Særløse sogne. 15 Chr. Jørgen og Gabriels beskæftigelse er fra folketællingen i 1890. 16 På Roskilde Lokalhistoriske Arkiv ligger både patentansøgningsbrevene og tegningerne til den nye mølle. 17 Christensen 1999: 22. 18 Balle-Petersen, Margaretha 1976: Foreningstiden. I: *Arv og Eje*. 19 Hvidt 1990. 20 Billedet er blandt de genstande, Rasmus Peter Olsen forærede Roskilde Museum i 1930.

Litteraturliste:

Balle-Petersen, Margaretha 1996: Foreningstiden. I: *Arv og Eje*.
Christensen, Harry 1999: Næringsfundets arkiver – Kommunernes arkiver som historiske kilder indtil 1970. Statens Arkiver, København.
Hvidt, Kristian 1990: Det folkelige gennembrud og dets mænd 1850-1900. I: *Gyldendal og Politikens Danmarkshistorie Bind 11* (Red. Olaf Olsen), København.
Otto, Lene 1998: Biografi og subjektivitet. Et bidrag til selvoptagethedens genealogi. Upubliceret Ph.d.-afhandling.
Stoklund, Bjarne 1980: 1800-årenes bondedagbøger. I: *Bondedagbøger – kilder til dagliglivets historie*. Etnologisk Forum, Brede.

Andre kilder:

Rasmus Peter Olsens dagbog og andre arkivalier fra hans arkiv. Roskilde Lokalhistoriske Arkiv. Blade fra Roskilde Museumsprotokol. Roskilde Museum.
Rigsarkivet: Folketælling for Sæby By og Sæby Sogn, Voldborg Herred 1870, 1880, 1890 og 1901.
Landsarkivet for Sjælland, Lolland-Falster og Bornholm: Skøde og panteprotokol for Sæby Sogn, Voldborg Herred. Brandforsikringsprotokol for Sæby og Særløse for årene 1854-58 og for årene 1858-72 under Rye, Sonnerup, Sæby og Særløse sogne. Kort over Sæbye og Gjersløse Pastorat tegnet af Severin Sterm.
Sæby Sogns kirkebog.
Politiken den 1/8 og 2/8-1887.
Trap Danmark 3. udgave.
Turistfoldere fra Roskilde Amt og Bramsnæs Museum og Arkiv.

Summary

New forms of solidarity in Sæby Parish in the 1880s

In 1888 the smallholder and pumpmaker Rasmus Peter Olsen was elected to the parish council in Sæby north of Roskilde. At the same time a labourer, a wheelwright and a tailor were elected. How these people achieved the respect and position necessary in this agriculture-dominated parish for people to vote for them in the parish council election is described by Rasmus Peter Olsen himself in his diaries from the years up to the election.

The diary gives us a picture of a particularly enterprising and industrious man who, besides working his smallholding, worked as a carpenter, pump and mill builder.

At the same time we get an account of the political and cultural changes that were taking place in the parish. The normal view is that it was the Grundtvigian, farmowner-dominated movement that took the initiative for the many associations that were formed at this time. Rasmus Peter Olsen tells a different story. Along with a group of young men – across class boundaries – he helped to found a number of associations that gradually superseded the old village guilds in which it had been traditional in the parish for farmers, smallholders and farm labourers to hold their celebrations separately. Through the 1880s Rasmus Peter Olsen and the other association members participated in many political rallies. When one reads the book one is in no doubt that the extensive association work helped to promote political interest and to pave the way towards the parish council.